

יוסף הצדיק

1. ש"ת רב"ז חלק ד סימן רלב

דע כי יש באגדה דבר נגלה ונסתר והנגלה מושך את הלב והנסתר לא נתן אלא ליודעים חן והם כבשונו של עולם וראוי להסתירם ממי שאינו ראוי להם דכתיב דבש וחלב תחת לשונך. וא"כ הכותב אגדתא או הדורשה ברבים ראוי לעונש גדול ממ"נ אם הקורא בספר או השומע את הדרשה הוא עם הארץ נמשך אחר פשט האגדה ולא ילמוד שום לימוד אחר וכבר ידע כי הגמרא מביאה ליד מעשה ואם הוא רשע יתלוצץ על דברי רבותינו ז"ל. ואם הוא מבין קצת יאמר אפשר לדבר הפשוט הזה כיון בעל המאמר ויחשוב מחשבות בלתי אמתיות אשר לא עלו על לב בעל המאמר כאשר אירע בדורות אלו שעושיין במאמרי רז"ל פירושים אשר לא כן ואם הוא מתחיל בחכמה האמתית יטעה מדרך השכל באשר אין לו רב מורה לו הדרך ישכון אור אבל כשהדברים נמסרים פה אל פה מה שיסתפק לו יורה מלמדו. נמצא זה הכותב האגדה או הדורשה ברבים נותן סודות אלהים ושמותיו הקדושים מדרס לפתאים וראוי לעונש גדול והשומעם אינו מקבל שכר שהרי אינו מבין אלא פשטי הדברים וטוב היה לשמוע דרשת הדינים כדי שידע דיני איסור והיתר ולכן אינו מקבל שכר על השמיעה. והשתא ניחא דאית ליה שפיר לרבי יהושע האי דרשא דפנים בפנים דאיהו לא אסר אלא לכותבה או לדורשה ברבים אבל למסור אותה פה אל פה לא אסר והיינו דמר עוקבא הוה מסדר אגדתא קמיה על פה ואם טועה מחזירו והיינו נמי הכא במסכת סופרים לא חששו לתרץ קושיא זו לפי שאינה קושיא כלל והיינו נמי דבירושלמי דמיייתי מימרא דרבי יהושע לא פריך עלה מידי וכיון שהוא סובר שהכותבה אין לו חלק לעולם הבא מפני שנסתכל בה פעם אחת הוה מבעית בליליא. כללא דמלתא שלא החמיר רבי יהושע אלא הכותב אגדתא או הדורשה מהטעם שכתבתי. וסבירא לי לריב"ל לא ניתנה אגדה ליכתב עד זמנו של רבינא ורב אשי וכתבוהו משום עת לעשות לה' וכו' כשאר תורה שבעל פה. **ולא כתבוהו ספר באנפי נפשיה אלא מאמרים מפוזרים בגמרא כדי שמי שאין יודע סוד המאמר יסתפק בסיפור האגדה וינוח שכלו מעט מפלפול הגמרא. ומי שיבין סוד המאמר על ידי כך יזכור הסוד אשר בו ויתבונן עליו....**

2. תלמוד בבלי מסכת יומא דף לה עמוד ב

תנו רבנן: **עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל? אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת.¹ עשיר אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר? אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא. אמר להן: בבקשה מכס, הניחוני ואלך ללמוד תורה! אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך! ומימי לא הלך וראה אותך, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי (היה) +מסורת הש"ס: [הייתי]+ אומרים לו: כלום נאה היית מיוסף?² אמרו עליו על יוסף הצדיק: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע לי! אמר לה: לאו. אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. - אמר לה: +תהלים קמו+ ה' מתיר אסורים - הריני כופפת קומתך - +תהלים קמו+ ה' זקף כפופים, - הריני מסמא את עיניך +תהלים קמו+ - ה' פקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה. לשכב אצלה - בעולם הזה, להיות עמה - לעולם הבא. נמצא, הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים.**

3. מדרש אגדה (בובר) במדבר פרק א ד"ה [ט] לזבולן אליאב

נקרא שמו על שם מעשה יוסף הצדיק, אמר הקב"ה אלי שמע יוסף שצויתיו על הזנות, ולא שמע אל אדונתו, שהיתה מפתה אותו, כמה דהוא אמר ולא שמע אליה (בראשית לט י), אמר הקב"ה עמי היה שכבש את יצרו לעשות רצוני:

4. ילקוט שמעוני תורה פרשת וישב רמז קמה

¹ פתח עיניים: מה החידוש? הלא מחללים שבת לכל?!

² רמב"ם הלכות מומרים פרק ב הלכה ד

ויש לבית דין לעקור אלו דברים אלו לפי שעה אף על פי שהוא קטן מן הראשונים שלא יהו גזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הוראת שעה, כיצד בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעבור העם על דברי תורה, מכין ועונשין שלא כדין אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא, וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים משראל מלהכשל בדברים אחרים עושיין לפי מה שצריכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו [כולם] כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

³ בן יהוידע: למה זה אינו בסדר כרונולוגי? הוא מתרץ שזה מסודר על פי חשיבות

רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אומר נאה וטרוד ביצרי הייתי אומרים לו כלום היית יפה תואר יותר מיוסף הצדיק, אמרו עליו שהיתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית, אמרה לו השמע לי אמר לה לא, נתנה לו אלף ככר כסף ולא שמע אליה, נמצא הלל מחייב את העניים ורבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים ויוסף הצדיק מחייב את הרשעים:

5. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד ב

ת"ר: +דברים יא+ ושמתם - סם תם, נמשלה תורה כסם חיים; משל, לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו: בני, כל זמן שהרטיה זו על מכתך, אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי; כך הקב"ה אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו, שנאמר: +בראשית ד+ הלא אם תטיב שאת, ואם אין אתם עוסקין בתורה - אתם נמסרים בידו, שנא': לפתח חטאת רובץ, ולא עוד, אלא שכל משאו ומתנו בכך, שנאמר: ואלך תשוקתו, ואם אתה רוצה אתה מושל בו, שנאמר: ואתה תמשל בו. ת"ר: קשה יצר הרע, שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר: +בראשית ח+ כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אמר רב יצחק: יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר: +בראשית ו+ רק רע כל היום. ואמר ר"ש בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר: +תהלים לז+ צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר: אלהים לא יעזבונו בידו. תנא דבי ר' ישמעאל: בני, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר: +ירמיהו כג+ הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, אם אבן הוא נימוח; שנאמר: +ישעיהו נה+ הוי כל צמא לכו למים, ואומר +איוב יד+ אבנים שחקו מים.

6. מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק טז ד"ה ויש אומרים

ויש אומרים זה יוסף הצדיק כשבאתה אותה רשעה היתה מענה אותו בדבריה אמרה לו אני אחבשך בבית האסורין. אמר לה ה' מתיר אסורים (תהלים קמ"ז ז). אמרה לו אני אנקר את עיניך. אמר לה ה' פוקח עורים (שם ה). אמרה לו אני אכפוף את קומתך. אמר לה ה' זוקף כפופים (שם שם). אמרה לו אני עושה אותך רשע. אמר לה ה' אוהב צדיקים (שם שם). אמרה לו אני עושה אותך ארמאי. אמר לה ה' שומר את גרים (שם ט). עד שאמר איך אעשה הרעה הגדולה הזאת (בראשית ל"ט ט): ואל תתמה על יוסף הצדיק שהרי רבי צדוק היה גדול הדור כשנשבה לרומי נטלתו מטרוניתא אחת ושגרה לו שפחה אחת יפה. כיון שראה אותה נתן עיניו בכותל שלא יראנה והיה יושב ושונה כל הלילה. לשחרית הלכה והקבילה אצל גבירתה. אמרה לה שוה לי המות משתנני לאיש הזה. שלחה וקראה לו ואמרה לו מפני מה לא עשית עם אשה זאת כדרך שיעשו בני אדם. אמר לה ומה אעשה מכהונה גדולה אני ממשפחה גדולה אני אמרתי שמא אבא עליה והרביתי ממזרים בישראל. כיון ששמעה דבריו צותה עליו ופטרנה בכבוד גדול:

7. רש"י בראשית פרק מה פסוק כז

(כז) את כל דברי יוסף - סימן מסר להם במה היה עוסק כשפירש ממנו, בפרשת עגלה ערופה, זהו שאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא אמר אשר שלח פרעה:

8. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה צא ד"ה ד"א וירא יעקב

ד"א וירא יעקב כי יש שבר וגו' זו היא שני' ברוח קודש על ידי שלמה בן דוד מונע בר יקבוהו לאום וברכה לראש משביר (משלי יא כו) כנגד מי אמ' שלמה מקרא זה כנגד פרעה ויוסף, מונע בר זה פרעה שגנז את התבואה בשני רעבון ולא ביקש למכור והיו הכל מקללין אותו, וברכה לראש משביר זה יוסף הצדיק שזן את העולם כרועה, עליו אמ' דוד רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף וגו' (תהלים פ ב), מהו נהג כצאן יוסף כשבא רעב בימי דוד היה מבקש רחמים מן הקב"ה, רבון כל העולם נוהג את צאנך כיוסף שנהג את העולם וזן אותו בשני רעבון, שכיון שחזק הרעב במצרים באו מצריים אצלו אמ' תן לנו לחם, אמ' להם אוי לו שאני זן את הערילים לכו ומולו עצמכם, הלכו אל פרעה והיו צועקין לפניו, אמ' להם לכו אל יוסף, אמ' לו הלכנו אצלו וא' לנו מולו עצמכם, לא כך אמרנו לך מתחילה עברי הוא ואין דרך עברי לנהוג מלכות עלינו, אמ' להם שוטים לא כרוז קרא מלפניו כל אותן שני השובע רעב בא רעב בא, מפני מה לא שמרתם לכם שלב' שנים או שלאחת, אותה שעה התחילו לבכות אמ' אף תבואה שבבית שנותרה לנו הרקיבה, אמ' להם לא נשתייר קמח מתמול שלשום, אמ' לו אף לחם שהיה לנו בסל הרקיב, אמ' להם שוטים אם על התבואה גוזר ומרקבת שמא יגזור עלינו ונמות, אלא לכו אצלו אפילו יאמר לכם חתכו מבשרכם שמעו לו כל אשר יאמר לכם תעשו. והרעב היה על הארץ היה לכתוב, למה נכתב על פני כל הארץ (בראשית מא נו), אלא א' ר' שמואל בר נחמני לא התחיל הרעב תחילה אלא בעשירים, בזמן שאדם עשיר יש לו פנים שמחים לראות את חבירו, ובזמן שאדם עני אין לו פנים לראות מפני שהוא מתבייש מחבירו לכך נאמ' מונע בר יקבוהו לאום.